

ТРАДИЦІЙНІ ТА ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ КОНТРОЛЮ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ІЗ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

Проаналізовано переваги і недоліки різних методів контролю у викладанні гуманітарних дисциплін із точки зору їх відповідності сучасним вимогам до організації контролю навчальних досягнень студентів вищих навчальних закладів.

Ключові слова: *контроль навчальних досягнень, вищий навчальний заклад, гуманітарні дисципліни, тестування, особистісно-орієнтоване навчання.*

Поширення інформаційних і модульно-рейтингових технологій, перехід до особистісно зорієнтованого навчання зумовлюють необхідність кардинальної зміни підходів до проблеми контролю навчальних досягнень, перегляду його сутності й змісту. У сучасних дослідженнях [3; 4; 6 та ін.] традиційні методи контролю (заліки та іспити в усній формі, письмові контрольні роботи) критикуються за невідповідність сучасним вимогам до педагогічних вимірювань і наголошується на необхідності впровадження в навчальний процес інноваційних методів контролю, насамперед тестування. При цьому тестовий метод контролю досить часто розглядається як «безальтернативний» [6, с. 7].

Таким чином, проблема контролю навчальних досягнень студентів вищих навчальних закладів є актуальною й остаточно не розв'язаною. У зв'язку з цим метою дослідження визначено з'ясування переваг і недоліків традиційних та інноваційних методів контролю на матеріалі гуманітарних дисциплін.

Аналіз педагогічних досліджень (С. І. Архангельський, Ю. К. Бабанський, В. П. Беспалько, В. М. Бочарнікова, В. І. Лозова, О. П. Петрашук, Л. М. Романишина, Н. Ф. Тализіна та ін.) свідчить, що до контролю в навчальному процесі сучасної вищої школи пред'являють такі основні вимоги:

- забезпечувати об'єктивне, валідне і надійне оцінювання навчальних досягнень;
- сприяти досягненню цілей навчальної дисципліни, враховуючи її специфіку;
- створювати умови для активної навчально-пізнавальної діяльності;
- сприяти розвитку і саморозвитку учнів як суб'єктів пізнавальної і предметної діяльності;
- буди нескладним з точки зору організації і застосування.

Основним недоліком заліків та іспитів в усній формі є їх надмірна суб'єктивність. Різний рівень професійної компетенції викладачів, їх індивідуально-особистісні відмінності, відмінності ситуативних умов перевірки, неоднозначність критеріїв оцінювання, вплив міжособистісних взаємин викладачів і учнів зумовлюють низьку надійність цього методу контролю. За реальної тривалості усного опитування не забезпечується валідність змісту (бо кілька запитань у білеті й 5-10 додаткових не охоплюють увесь зміст дисципліни).

Також істотними недоліками цього методу є високий рівень психологічних стресів (особливо під час іспитів з високим статусом результатів), неможливість апеляцій, відновлення конфліктних моментів, велике навантаження на викладача, надмірні витрати часу [4, с. 89].

Письмові контрольні роботи істотно переважають усні методи контролю знань у сенсі об'єктивності. Порівняно легко забезпечується уніфікація умов вимірювання, зростає об'єктивність оцінювання, накопичення і збереження даних, полегшується їх обробка тощо. Але і цей метод, на думку фахівців, не відповідає критеріям надійності і валідності. Досить порівняти запитання усного і письмового екзаменів, щоб дійти висновку в їх внутрішній тотожності [4, с. 89].

Разом із тим, сильною рисою як усних, так і письмових методів контролю є простота і доступність, невибагливість до умов проведення.

Специфікою дисциплін гуманітарного циклу з позицій аксіологічного підходу є система та ієрархія загальнолюдських, національних та соціальних цінностей, чим і відзначаються особливості змісту гуманітарних дисциплін та результат пізнавальної діяльності учнів із їх вивчення. На думку фахівців [2, 5 та ін.], зміст гуманітарних дисциплін містить матеріал як «аксіоматичного» (конкретні факти), так і «проблемно-евристичного» (інтерпретація фактів, явищ) характеру, тобто дидактично перероблений соціально-культурний досвід, необхідний для розвитку особистісної орієнтації. Результатом пізнавальної діяльності студентів із вивчення гуманітарних дисциплін є ціннісно-нормативна система знань, умінь та навичок здійснювати оцінні дії щодо предметів, явищ, процесів, способів життя, ідеалів людини. Це означає, що студент має не просто засвоїти певний обсяг знань, а виробити своє ставлення до тих чи інших проблем чи подій. Ознаками успішності навчання тут є уміння міркувати, аналізувати, робити висновки, узагальнювати, застосовувати знання до різних ситуацій, наводити приклади, докази.

Очевидно, що досягнення цієї мети можливо виявити лише за допомогою адекватних методів контролю, а саме спілкування викладача й студента в безпосередній (усний контроль) чи опосередкованій (письмовий контроль) формі.

Таким чином, незважаючи на очевидні недоліки усних і письмових методів контролю, при викладанні гуманітарних дисциплін від них (методів) відмовитись неможливо.

Найбільшою перевагою тестового методу контролю є його здатність забезпечити об'єктивність, надійність, валідність і точність педагогічних вимірів. До його переваг також відносять незначні обсяги часу на охоплення великих груп учнів, легкість забезпечення тривалого збереження результатів і автоматизації їх обробки, незначний рівень впливу суб'єктивних факторів під час вимірів [4, с. 92].

Об'єктивність і надійність вимірів за допомогою тестів досягається, зокрема, за рахунок обмеження кількості правильних відповідей (насамперед у тестових завданнях закритого типу). Але матеріал гуманітарних дисциплін через його специфіку має дуже обмежену придатність до формалізації. Особливістю гуманітарного знання є саме його творча спрямованість, багатоваріантність не лише відповіді, але й рішення; воно не може бути конкретним, будуватися лише за принципом «так» або «ні». Тому тести у викладанні гуманітарних дисциплін можуть застосовуватися лише в окремих випадках, насамперед із

метою перевірки знання матеріалу «аксіоматичного» характеру (термінології, методів, принципів, законів, теорій тощо).

Надмірне захоплення тестовими методами перевірки призводить до негативного впливу на навчальний процес. Про це свідчить досвід застосування цього методу в західних країнах, насамперед США. Не зважаючи на значні фінансові та інтелектуальні інвестиції у розвиток тестування, практика застосування стандартизованих тестів зазнає в цій країні все більшої критики. Аналізуючи вплив стандартизованих тестів на навчальний процес, американські дослідники відзначають, що застосування тестів надає надмірну вагу механічному запам'ятовуванню і відтворенню навчального матеріалу без розуміння його сутності; перетворює учнів на пасивних осіб, яким потрібно лише розпізнавати правильні відповіді і рішення замість того, щоб самостійно їх віднаходити; примушує викладачів навчати тому матеріалу, знання якого буде тестуватися, замість навчати тому, що насправді важливо. Тому з середини 1980-х років у педагогіці США ведуться інтенсивні пошуки нових альтернативних форм контролю навчальних досягнень [9, с. 7-11]. Фахівці відзначають тенденцію заміни тестових процедур на педагогічне оцінювання, відхід від тих типів вимірювання, в основі яких лежить психометрія та теорія тестів і пошук таких методів, які дозволяють оцінити не тільки правильність одержаної відповіді, але й способи рішення, логіку міркувань, обґрунтованість думок і багато інших навчальних умінь, що неможливо оцінити за допомогою тестових завдань закритого типу [10, с. 260-261].

Як зарубіжні, так і вітчизняні фахівці приходять до висновку, що застосування «знеособлених» тестових методик призводить до зменшення особистісного значення навчання. Так, академік А. В. Хуторський відзначає: «Вважається, що це добре, якщо ми відокремимо функцію оцінки учнівських результатів від його безпосередніх учителів та від нього самого. Однак у цьому випадку буде зменшуватись суб'єктивність контролю, а відповідно, і особистісна значущість самого навчання» [8, с. 159].

Дослідження І. Є. Булах [1] показує, що поєднання комп'ютерних засобів із тестовою методикою педагогічних вимірювань дає добрі результати. Комп'ютерне тестування успішності дає можливість реалізувати основні дидактичні принципи контролю знань: принцип індивідуального характеру перевірки і оцінки знань, принцип системності перевірки і оцінки знань, принцип тематичності, принцип диференційованої оцінки успішності навчання, принцип об'єктивності. Використання комп'ютерних технологій дає змогу без суттєвих витрат часу здійснювати регулярний моніторинг успішності студентів і негайно реагувати на їх найменші проблеми, не відкладаючи коригування знань до наступної «роботи над помилками» після чергової контрольної або лабораторної роботи, коли прогалини в знаннях стануть значно серйознішими [7, с. 7].

Розглядаючи можливості методу контролю із застосуванням інформаційних технологій, слід відзначити деякі його негативні особливості, які не можуть бути зняті шляхом покращення якості програмного забезпечення та контрольних завдань. Так, дослідження П. С. Уханя показує, що студенти вважають за краще мати справу з машиною, коли йде процес навчання: поки вони допускають помилки, виконують завдання недостатньо швидко і якісно. Але коли студенти добре підготовлені і постає питання про автоматизовану під-

сумкову перевірку, вони залишаються незадоволеними – їм важливо продемонструвати свої успіхи перед іншими. Тут ми маємо справу з суто психологічним явищем, що відображує соціальну природу людини. Під час підсумкової перевірки оцінка повинна виставлятися викладачем, хоча вона і може ґрунтуватися на даних автоматизованої перевірки [7, с. 7].

Таким чином, тестування, а особливо комп'ютерне, здатне забезпечити швидке, об'єктивне, валідне і надійне оцінювання знань учнів, насамперед на рівні відтворення. Разом із тим, застосування перевірки з використанням тестів суперечить особистісно-орієнтованій, розвивальній спрямованості гуманітарних дисциплін, не сприяє досягненню навчальних цілей у повному обсязі, потребує значних витрат часу і зусиль на організацію і застосування. Тому тестування, на наш погляд, може бути не основою, а лише одним із методів перевірки навчальних досягнень із гуманітарних дисциплін. Поряд із тестами слід використовувати інші методи, насамперед ті, що спрямовані на перевірку рівня сформованості професійної компетенції студентів, сприяють активізації їх пізнавальної активності, інтелектуальному розвитку, забезпечують можливість творчої діяльності.

До інноваційних методів перевірки, які відповідають названим вище вимогам, ми відносимо насамперед навчальне портфоліо, перевірку за допомогою ділових ігор і виконання проєктів. Із усього різноманіття сучасних методів ми виділяємо саме ці, оскільки, на нашу думку, вони найкраще співвідносяться з традиційною дидактичною системою, не змінюючи зміст навчання, визначений нормативними документами, і одночасно в певній мірі здатні пом'якшити негативний ефект від недоліків, властивих традиційним методам перевірки, і забезпечити перехід до особистісно-орієнтованого навчання. З іншого боку, використання таких методів, як ділові ігри і проєкти, є інновацією, оскільки вони, як правило, використовуються у якості засобів навчання, а не перевірки.

На думку дослідників, названі методи мають такі переваги:

- відображують комплексні навчальні цілі у вигляді компетенцій і сприяють їх досягненню;
- дають можливість виявити й оцінити ті уміння і навички, які неможливо виявити й оцінити за допомогою інших методів контролю;
- дають можливість оцінити як процес, так і результат навчання;
- побудовані на основі сучасних теорій навчання (студент – активний учасник навчального процесу).

Спільними недоліками названих методів є такі:

- складність процесу оцінювання і його ненадійність;
- необхідність великої кількості часу на виконання і оцінювання [10, с. 266-267].

Таким чином, удосконалення системи контролю не повинно означати ні корінної руйнації традиційної системи контролю, що склалася у вітчизняних навчальних закладах, ні механічного копіювання елементів західної системи освіти. Від нового потрібно брати лише найкраще та найраціональніше, ретельно аналізуючи його переваги і недоліки й адаптуючи нововведення до наших освітніх традицій. Якщо інноваційні технології будуть інтегровані в навчальний процес і між собою, еволюційним шляхом витісняючи застарілі й неефективні методи контролю, то, на нашу думку, вдасться виробити опти-

мальний підхід до організації контролю з урахуванням специфіки вітчизняної системи освіти.

До перспективних напрямів подальших наукових пошуків можна віднести індивідуалізацію контролю навчальних досягнень на основі всебічної психологічної діагностики особистості, адаптацію контролю навчальних досягнень із використанням комп'ютерної техніки до потреб учасників навчального процесу тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Булах І. Є. Теорія і методика комп'ютерного тестування успішності навчання : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Булах Ірина Євгеніївна. – К., 1995. – 430 с.
2. Григорьева Н. А. Социокультурная идентификация личности в условиях современного гуманитарного образования / Н. А. Григорьева // Инновации и образование : сб. материалов конф. Сер. "Symposium" / Санкт-Петербургское философ. общество. – СПб., 2003. – Вып. 29. – С. 301-304.
3. Звонников В. И. Инновационные методы оценки учебных достижений студентов / В. И. Звонников // Высшее образование сегодня. – 2006. – № 5. – С. 12-17.
4. Корсак К. Про якість інструментарію оцінювання: співбесіди, іспити, тести / Костянтин Корсак // Директор школи. Україна. – 2001. – № 5. – С. 84-94.
5. Рыбка Д. П. Проблемы использования инновационных образовательных технологий в области гуманитарного знания / Д. П. Рыбка // Адукацыйныя і выхаваўчыя асяроддзі і практыкі [зборнік навуковых артыкулаў пад агульнай рэдакцыяй кандыдата педагагічных навук У. К. Слабіна]. – Віцебск, 2005. – С. 121-124.
6. Тестові технології у навчальному закладі : метод. посіб. / Л. І. Паращенко, В. Д. Леонський, Г. І. Леонська. – К. : ТОВ "Майстерня книги", 2006. – 217 с.
7. Ухань П. С. Контроль знань, вмінь і навичок учнів на уроках інформатики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання інформатики» / П. С. Ухань. – К., 2001. – 16 с.
8. Хуторской А. В. Методика личностно-ориентированного обучения / Андрей Викторович Хуторской. – М. : Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2005. – 383 с.
9. Hart D. Authentic assessment / D. Hart. – Melno Park, California, 1994. – 120 p.
10. Linn R. L. Measurement and assessment in teaching / R. L. Linn, N. E. Gronlund. – Upper Saddle River : Merrill, 2000. – 574 p.

АЛЕКСАНДР КАЛЬНИК

ТРАДИЦИОННЫЕ И ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ КОНТРОЛЯ УЧЕБНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ В ГУМАНИТАРНЫХ ДИСЦИПЛИНАХ

Проанализированы преимущества и недостатки различных форм контроля в преподавании гуманитарных дисциплин с точки зрения их соответствия современным требованиям к организации контроля знаний студентов высших учебных заведений.

Ключевые слова: контроль знаний, вуз, гуманитарные дисциплины, тестирование, личностно-ориентированное обучение.

OLEKSANDR KALNIK

TRADITIONAL AND INNOVATIVE METHODS OF ACHIEVEMENT ASSESSMENT IN TEACHING OF THE HUMANITIES

Many researchers criticize the traditional assessment methods as they do not meet modern educational assessment requirements. They emphasize the need for the implementation of innovative assessment methods, testing in the first place. The author analyzes the advantages and disadvantages of different assessment methods in teaching of the humanities in terms of their compliance with modern requirements to organization of assessments of university students' learning outcomes.

Students' learning outcomes in the humanities is a value-regulatory system of knowledge and skills to carry out evaluation actions to objects, events, processes, ways of life, ideals of man. This means that students must not only acquire a certain amount of knowledge, but also develop their attitudes to certain issues or events. Signs of successful learning here is the ability to think, analyze, draw conclusions, synthesize, substantiate, apply knowledge to different situations. Obviously, achievement of this goal may be assessed only by adequate assessment methods, such as teacher and student communication in a direct (oral assessment) or indirect (writing assessment) form. Thus, despite the obvious disadvantages of oral and written assessment methods, they should be used in teaching of the humanities.

Testing, especially computer testing can provide rapid, objective, valid and reliable assessment of students' learning outcomes, especially at knowledge reproduction level. However, testing as an assessment method contradicts student-centered, developmental orientation of the humanities, is not conducive to the achievement of learning objectives in full, and requires considerable time and effort. Therefore testing, in our opinion, cannot be the basic, but only one of the method of educational achievements assessment in the humanities. Other methods should be used along with the tests, especially those aimed at assessment of the level of formation of students' professional competence, enhancing their cognitive activity, intellectual development, enabling their creativity.

In our opinion, the innovative assessment methods that meet the aforesaid requirements are educational portfolio and assessment using role plays and projects. From all the variety of modern assessment methods we distinguish these because we believe they are the best «fit» in the traditional didactic system without affecting the content of education, defined by the regulations. They are also able to mitigate to some extent the negative effect of the drawbacks inherent to traditional assessment methods and facilitate the transition to a student-centred learning. On the other hand, the use of methods such as role plays and projects are innovative because they tend to be used as teaching methods, not the assessment ones.

If innovative technologies are integrated into the learning process, in evolutionary way replacing outdated and inefficient assessment methods, it will produce the best approach to assessment that meets the requirements and specific character of the national education system.

Keywords: *assessment of educational achievements, higher education, humanities, testing, student-centered teaching.*

Одержано 18.10.2013, рекомендовано до друку 10.11.2013.